

Onbenutte mogelijkheden ten tijde van maatschappelijke tegenstellingen

over burgerschapsvorming in het Nederlandse onderwijs

Author(s)

Nieuwelink, Hessel

Publication date

2016

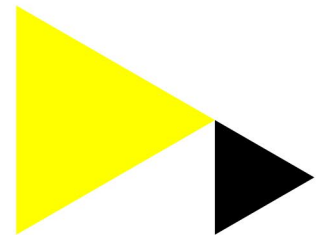
Document Version

Final published version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Nieuwelink, H. (2016). *Onbenutte mogelijkheden ten tijde van maatschappelijke tegenstellingen: over burgerschapsvorming in het Nederlandse onderwijs*. Hogeschool van Amsterdam, Faculteit Onderwijs en Opvoeding.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please contact the library: <https://www.amsterdamuas.com/library/contact/questions>, or send a letter to: University Library (Library of the University of Amsterdam and Amsterdam University of Applied Sciences), Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

Onbenutte mogelijkheden van onderwijs ten tijde van maatschappelijke tegenstellingen

Over burgerschapsvorming in het Nederlandse onderwijs

Position paper voor hoorzitting ‘Twee werelden, twee werkelijkheden?’ van de commissie OCW van de Tweede Kamer, 9 september 2016

dr. Hessel Nieuwelink (h.nieuwelink@hva.nl)
hoofddocent lerarenopleiding maatschappijleer
Faculteit Onderwijs en Opvoeding
Hogeschool van Amsterdam

Hoofdpunten

- De informatie en perspectieven die jongeren tot zich krijgen, lopen sterk uit een. Mede daarom lijken er onder jongeren zeer verschillende voorstellingen van en soms ook extreme perspectieven op maatschappelijke en politieke gebeurtenissen te bestaan. Zolang jongeren democratische methoden onderschrijven om met maatschappelijke vraagstukken om te gaan, hoeft dat niet een groot probleem te zijn;
- Wetenschappelijk onderzoek laat zien dat het onderwijs een zinvolle bijdrage kan leveren aan het democratisch burgerschap van leerlingen. Tegelijkertijd hebben veel scholen moeite met hun burgerschapsonderwijs verder vorm te geven en lijkt het zo te zijn dat havo/vwo-scholen een breder aanbod rondom kritisch-democratisch burgerschap hebben dan scholen in het vmbo, wat ongelijkheid verder in de hand werkt.

Informatie- en perspectief-kloof

Wat jongeren in hun alledaagse sociale contexten leren over de samenleving, democratie en burgerschap, hangt onder meer met hun sociaal-culturele, etnische, religieuze achtergrond en lokale leefomgeving samen. Er bestaat een kloof tussen jongeren als het gaat om de informatie die zij ontvangen over maatschappelijke gebeurtenissen. De perspectieven op recente maatschappelijke gebeurtenissen die adolescenten via hun ouders, vrienden, familie en andere socialiserende actoren krijgen, verschilt aanzienlijk tussen groepen jongeren. Over recente aanslagen in Istanbul, Parijs en Brussel, over zwarte piet, over extreme uitingen van politici, over conflicten in het Midden-Oosten, krijgen jongeren zeer diverse uitleg. Dat jongeren uiteenlopende informatie krijgen over maatschappelijke gebeurtenissen, leidt er vaak toe dat hun standpunten ook uiteenlopen. Er lijkt hier een kloof tussen jongeren (en volwassenen) te bestaan. De publicatie van Margalit Kleijwegt (2016) is hier een vertolking van.

Democratische denkbeelden

Of deze kloof een probleem is, hangt ervan af of jongeren in staat en bereid zijn om de kloof te overbruggen. Hierover schetsen studies een (voorzichtig) positief beeld. Jongeren achten het belangrijk om te discussiëren, willen hun mening formuleren, zijn bereid te luisteren naar anderen (bijv. Geboers, Geijssel, Admiraal, Jorgensen & Ten Dam, 2015). Daarnaast bestaan er aanwijzingen dat jongeren democratie en onderliggende waarden waardevol achten. De internationale ICCS studie laat zien dat jongeren gelijke rechten voor iedereen van belang achten, net als vrijheid van meningsuiting en stemrecht (Schulz et al. 2010). De resultaten van mijn eigen dissertatie (onder 14- tot 16-jarigen) laten zien dat de geïnterviewde jongeren positief staan tegenover democratie, een voorkeur hebben voor democratische vormen van besluitvorming en ruimte willen bieden voor verschillende standpunten bij het besluitvormingsproces (Nieuwelink, 2016). Wel laten de resultaten van deze dissertatie zien dat jongeren naar mate zij ouder worden niet per sé meer genuanceerd denken over democratie en burgerschap. Vooral bij jongeren in het vwo vond ik dat zij op zestienjarige leeftijd veelal rechtlijniger redeneerden dan twee jaar daarvoor. Voor deze jongeren werd democratie steeds meer uitsluitend ‘de wil van de meerderheid’. Zij legden vrijwel geen nadruk op andere aspecten van democratie (zoals belangen van minderheden, argumenten, consensus). Bij vmbo’ers was deze tendens minder aanwezig, zij behielden een meer multidimensionaal perspectief op democratie (Nieuwelink, 2016).

Samengevat, hoewel de perspectieven op maatschappelijke vraagstukken die jongeren meekrijgen vanuit hun sociale omgeving sterk uiteenlopen, lijkt er een grote instemming met democratie en haar onderliggende waarden te bestaan onder adolescenten. Jongeren lijken dus bereid om zich te verdiepen in de ander en gezamenlijk oplossingen te vinden voor collectieve vraagstukken. Maar jongeren ontwikkelen niet per definitie meer genuanceerde perspectieven.

De impact van school

Wat verplaatsen in de ander betekent, waar democratie over gaat en hoe je op een rechtvaardige manier oplossingen kan bedenken voor vraagstukken die vele burgers aangaan, moeten ook verder aangeleerd worden. School is daar een aanwezige plek voor. Wetenschappelijke studies laten zien dat de school een bijdrage kan leveren aan het democratisch burgerschap van jongeren (bijv. Geboers, Geijssel, Admiraal, & Ten Dam, 2013; Isac, Maslowski, Creemers, & Van der Werf, 2013; Nieuwelink, Dekker, Geijssel, & Ten Dam, 2016). Dat kan onder meer via:

- het bieden van lessen over burgerschapsonderwerpen (politiek, democratie, staatsrecht, migratie etc.);
- het bieden van een open klasklimaat (zoals houden van discussies, verschillende meningen toelaten);
- het aanbieden van activiteiten buiten de school (maatschappelijke stages, bezoek aan rechtbank, Tweede Kamer of gemeentehuis) waar binnen de les op gereflecteerd wordt.

De bijdrage die de school kan leveren moet overigens niet overschat worden. Het is één van de socialiserende actoren en de invloed van ouders, 'peers' en media moet niet onderschat worden.

Concreet betekent dit dat het zinvol is voor scholen om leerlingen te laten nadenken over maatschappelijke en politieke vraagstukken, daar met leerlingen over in gesprek te gaan, te laten zien dat er verschillende perspectieven bestaan op maatschappelijke vraagstukken en leerlingen zich ook te laten verdiepen in deze perspectieven. Een studie laat bijvoorbeeld zien dat wanneer leerlingen met elkaar discussiëren, verschillende perspectieven uitwisselen en hierop reflecteren, jongeren beter inzien dat er in de samenleving diverse perspectieven bestaan en dat zij dit ook meer waarderen (Yang & Chung, 2009). Het op een pedagogisch-didactisch verantwoorde manier behandelen van dergelijke vraagstukken in de les kan daarmee een bijdrage leveren aan het democratisch burgerschap van jongeren.

Moeizame praktijk

Juist ten tijde van toenemende maatschappelijke tegenstellingen, is het belangrijk dat scholen leerlingen mogelijkheden bieden om burgerschapscompetenties binnen de school te ontwikkelen. Dit is zeker van belang voor jongeren die thuis in mindere mate de mogelijkheid hebben om positieve houdingen ten opzichte van democratie te ontwikkelen. De praktijk laat echter zien dat scholen en docenten moeite hebben met het vormgeven van onderwijs rondom burgerschap. De onderwijsinspectie schrijft al jaren dat de ontwikkeling van burgerschapsonderwijs stagneert (bijv. Onderwijsinspectie, 2014). Jongeren die participeerden in mijn onderzoek gaven aan dat zij slechts beperkte ervaringen hebben met aspecten van burgerschap op school (zoals discussiëren en nemen van besluiten) (Nieuwelink, Dekker, Geijssel & Ten Dam, 2016). Hoewel de school dus potentieel heeft om een bijdrage te leveren aan burgerschap van jongeren, wordt dat lang niet altijd in praktijk gebracht. Hier moet bij worden aangetekend dat er wel degelijk scholen zijn die burgerschap een belangrijke plek geven in hun curriculum en in de omgangsvormen op school. Binnenkort verschijnt een studie van de HvA, UvA en Kohnstamm Instituut over een aantal van deze goede voorbeelden uit het primair en voortgezet onderwijs.

Verskil tussen vmbo-scholen en havo/vwo-scholen

Onderzoek naar de precieze invulling van burgerschap op scholen en de verschillen tussen scholen staat nog in zijn kinderschoenen. Een aantal kleinschalige studies heeft gekeken naar verschillen tussen het burgerschapsonderwijs in het vmbo en het havo/vwo. Een studie vond dat de onderzochte scholen verschillende doelen voor burgerschap stelden. Scholen binnen het havo/vwo stelden doelen die gaan over kritisch denken en zelfontplooiing terwijl scholen binnen het vmbo doelen stelden die gaan over aanpassing en disciplineren (Ten Dam & Volman, 2003). In mijn eigen promotieonderzoek vond ik dat de ervaringen van jongeren met democratie en burgerschap op school ook verschilden (Nieuwelink,

2016). Jongeren in het vwo spraken regelmatig over maatschappelijke en politieke kwesties (met name in de vierde klas); hun leeftijdsgenoten in het vmbo gaven aan daar juist amper over te spreken. Dit werd het meest duidelijk rondom parlementsverkiezingen van 2012. Enkele maanden na de verkiezingen sprak ik de leerlingen en degenen in het vwo hadden er uitgebreid over gesproken binnen de les terwijl het bij de vmbo'ers amper ter sprake was gekomen. Deze kleinschalige studies wijzen erop dat er indicaties zijn dat de ervaringen met burgerschap voor jongeren in het vmbo anders kunnen zijn dan voor die in de havo en het vwo. Onderwijs lijkt daarmee ongelijkheid eerder te versterken dan dat het gelijke kansen voor jongeren biedt.

Samenvattend

Jongeren lijken verschillende perspectieven mee te krijgen over maatschappelijke vraagstukken, afhankelijk van hun sociale en culturele context. Dit wordt problematisch wanneer jongeren democratische waarden niet onderschrijven. Daar lijkt nu echter zeker geen sprake van – eerder het tegenoverstelde lijkt het geval. Het onderwijs kan een substantiële bijdrage leveren aan het verder ontwikkelen van democratische burgerschap van jongeren maar scholen lijken op dit moment onvoldoende in staat om van deze potentie gebruik te maken.

Referenties

- Geboers, E., Geijsel, F., Admiraal, W., & Ten Dam, G. (2013). Review of the effects of citizenship education. *Educational Research Review*, 9, 158–173.
- Geboers, E., Geijsel, F., Admiraal, W., Jorgensen, T., & Ten Dam, G. (2015). Citizenship development during adolescence. *Journal of Adolescence*, 45, 89-97.
- Isac, M. M., Maslowski, R., Creemers, B., & Van der Werf, G. (2013). The contribution of schooling to secondary-school students' citizenship outcomes across countries. *School Effectiveness and School Improvement: An International Journal of Research, Policy and Practice*, 25, 29-63.
- Nieuwelink, H (2016). *Becoming a Democratic Citizen. A Study Among Adolescents in Different Educational Tracks*. Dissertatie. Universiteit van Amsterdam.
- Nieuwelink, H., Dekker, P., Geijsel, F., & Ten Dam, G. (2016). Adolescents' Experiences with Democracy and Collective Decision-making in Everyday Life. In P. Thijssen, J. Siongers, J. Van Laer, J. Haers & S. Mels (Eds.), *Political Engagement of the Young in Europe. Youth in the Crucible* (pp. 174-198). London / New York: Routledge.
- Onderwijsinspectie (2014). *De staat van het onderwijs: Onderwijsverslag 2012-2013*. Utrecht: Onderwijsinspectie.
- Schulz, W., Ainley, J., Fraillon, J., Kerr, D., & Losito, B. (2010). *Initial findings from the IEA international civic and citizenship education study*. Amsterdam: IEA.
- Ten Dam, G., & Volman, M. (2003). A life jacket or an art of living. Inequality in social competence education. *Curriculum Inquiry*, 33, 117–137.
- Yang, S., & Chung, T. (2009). Experimental study of teaching critical thinking in civic education in Taiwanese junior high school. *British Journal of Educational Psychology*, 79, 29-55.